

УДК 343.8

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Юлія КЕРНЯКЕВИЧ-ТАНАСІЙЧУК,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри трудового, екологічного та аграрного права
Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

SUMMARY

In the article the principles of the penal policy of Ukraine are investigated. Delimited set of principles of the penal policy and penal legislation. Classification principles of the penal policy on general, cross-sectoral, and accomplished their general characteristics. A highlight in the system of principles of the penal policy Ukraine principles of individual institutions (areas) of the penal policy.

Key words: principles of the penal policy, general principles, intersect oral principles, principles of individual institutions.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено принципи кримінально-виконавчої політики України. Розмежовано комплекс принципів кримінально-виконавчої політики та кримінально-виконавчого законодавства. Проведено класифікацію принципів кримінально-виконавчої політики на загальноправові, міжгалузеві, галузеві, а також здійснена їх загальна характеристика. Запропоновано виділяти у системі принципів кримінально-виконавчої політики України принципи окремих інститутів (напрямів) кримінально-виконавчої політики.

Ключові слова: принципи кримінально-виконавчої політики, загальноправові принципи, міжгалузеві принципи, галузеві принципи, принципи окремих інститутів.

Постановка проблеми. Принципами кримінально-виконавчої політики України слід називати керівні ідеї, положення, на основі яких втілюється в життя діяльність України у сфері виконання покарань.

Актуальність теми. Незважаючи на те, що у літературі чимало уваги приділено системі принципів кримінально-виконавчого права, принципів кримінально-виконавчого законодавства принципів процесу виконання/відбування покарань, питання принципів кримінально-виконавчої політики та їх системи залишається малодослідженим.

Отже, **метою статті** є побудова системи принципів кримінально-виконавчої політики України та визначення арсеналу її елементів.

Виклад основного матеріалу дослідження. В результаті ознайомлення з авторитетними джерелами, які заслуговують довіри, А.Х. Степанюк зазначав, що в літературі здебільшого прийнято класифікувати принципи права на три категорії: загальноправові, міжгалузеві та галузеві [1, с. 296].

Своє бачення системи принципів кримінально-виконавчого права під час роботи над проектом Кримінально-виконавчого кодексу Російської Федерації давав і В.А. Уткін. Зокрема, він пропонував всі принципи поділити на загальноправові (гуманізм, законність, справедливість, участь громадськості в реалізації кримінально-виконавчої політики), міжгалузеві (невідворотність та індивідуалізація кримінальної відповідальності, економія кримінальної репресії та інших примусових засобів) і галузеві (поєднання кримінального покарання з іншими виховно-попереджувальними заходами, диференціація та індивідуалізація виконання покарання і застосування інших виховно-попереджувальних засобів) [2, с. 56].

Надалі (після прийняття) позиція вченого з цього питання була дещо уточнена (із застереженням про необхідність більш пильного вивчення цього питання) за рахунок ліквідації такої групи, як міжгалузеві принципи, за рахунок уточнення найменування ряду раніше значених принципів, а також за рахунок додавання до їх числа нових. У підсумку до загальноправових принципів ним були віднесені законність, гуманізм, рівність засуджених та інших осіб перед законом, участь громадськості

в кримінально-виконавчій діяльності та контролі за установами та органами, які виконують кримінальні покарання, справедливість і доцільність, а до галузевих – диференціація виконання покарання, індивідуалізація виконання покарання, раціональне застосування примусових заходів, раціональне застосування засобів виправлення, раціональне стимулювання правослухняної, відповідальної, позитивної соціально-активної поведінки засуджених, а також поєднання кримінального покарання з іншими виправно-попереджувальними заходами [3, с. 74–118].

Після введення в дію 1 липня 1997 року Кримінально-виконавчого кодексу Російської Федерації більшість російських дослідників, як правило, не роблячи різниці (без будь-якої аргументації) між принципами права та принципами законодавства, під принципами кримінально-виконавчого права стала розуміти ті, які закріплені як принципи кримінально-виконавчого законодавства в ст. 8 Кримінально-виконавчого кодексу Російської Федерації [4, с. 46].

Досліджуючи принципи кримінально-виконавчого законодавства, І.С. Михалко зазначала, що принципи законодавства «пронизують» усю нормативну тканину кримінально-виконавчого закону, а їх система, що закріплена у ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу України, є єдиною, логічно збалансованою ієрархією принципів, у якій наука за сферою поширення виділяє загальноправові, міжгалузеві принципи та принципи галузі права.

Під принципами кримінально-виконавчого законодавства автор пропонувала розуміти вихідні засади та положення процесу виконання / відбування покарання, які закріплені у кримінально-виконавчому законі та мають ідеологічно-правовий, нормативно-регулюючий та стратегічний характер, підкріплені певним правовим інструментарієм у процесі здійснення кримінально-виконавчої діяльності, обумовлені цілями виконання покарання [5, с. 21].

При цьому принципи кримінально-виконавчої політики є набагато ширшим поняттям. Як слушно стверджує І.С. Михалко, до принципів політики можна віднести не тільки принципи чинного кримінально-виконавчого законодавства, а й принципи політики, що висунуті наукою цієї галузі права, й принципи практики виконання і відбування

покарання, наміри та спеціалізовані міжнародні стандарти, що набули значення принципів [6, с. 72].

Український законодавець у ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу України визначив такі принципи кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань: невідворотність виконання і відбування покарань, законність, справедливість, гуманізм, демократизм, рівність засуджених перед законом, повага до прав і свобод людини, взаємна відповідальність держави і засудженого, диференціація та індивідуалізація виконання покарань, раціональне застосування примусових заходів і стимулювання правислухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом, участь громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів і установ виконання покарань.

Цілком слушним є зауваження, що перелік законодавчо закріплених принципів викликає багато запитань у науковців і є небезспірним. Наприклад, незрозуміло, як саме може реалізуватися принцип «взаємної відповідальності держави і засудженого» у рамках кримінальної відповідальності, котра є застосуванням державного примусу органами та установами виконання покарань і виражається в обмеженні прав та свобод засудженого [7, с. 43].

Крім принципів кримінально-виконавчого законодавства, виконання і відбування покарань, закріплених у ст. 5 Кримінально-виконавчого кодексу України, І.С. Михалко до переліку принципів кримінально-виконавчої політики відносить низку вироблених наукою та практикою принципів: принцип мінімальності правових обмежень прав і свобод засуджених, принцип економії кримінальної репресії, принцип пріоритетного розвитку заохочувальної політики над репресивною, принцип ресоціалізації та адаптації засуджених, що відбули покарання, принцип пріоритету заходів соціально-педагогічної корекції особи засуджених, принцип вдосконалення виховної і оперативної-розшукової роботи із засудженими, принцип підвищення відкритості кримінально-виконавчої системи та націленість її на співпрацю з громадянським суспільством, принцип вдосконалення інститутів прогресивної системи відбування покарання [6, с. 72].

Ще один дослідник питань кримінально-виконавчої політики, В.В. Кондратішина, принципи кримінально-виконавчої політики України формулює як теоретично обґрунтовані, сформульовані у чинному законодавстві та застосовувані на практиці основні положення (керівні ідеї тощо), які зумовлені об'єктивними закономірностями реалізації відповідного кримінального покарання та досягнення його мети [8, с. 118]. Одночасно автор виділяє такі принципи кримінально-виконавчої політики України: принцип відповідності кримінально-виконавчої політики іншим елементам політики у сфері боротьби зі злочинністю, принцип невідворотності кримінального покарання, принцип врахування соціально-правової психології, принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарання, принцип відновлення соціальної справедливості, принцип доцільності, принцип економії репресій, принцип прогресивної системи виконання та відбування покарання, принцип взаємної відповідальності держави і засудженого, принцип примирення (медіації) засудженого та потерпілого, принцип раціонального застосування заходів переконання та примусу до засуджених, принцип участі громадськості у виконанні кримінального покарання, принцип поєднання всіх елементів мети покарання при його виконанні, принцип комплексного та системного (безперервного) впливу на особу засудженого, принцип погашення та зняття судимості [8, с. 111].

Не виступаючи проти вищенаведених наукових позицій, які мають право на існування, пропонуємо принципи кримінально-виконавчої політики (як і права)

поділяти на загальноправові, міжгалузеві та галузеві. Саме така класифікація сприятиме комплексному дослідженню правової природи окремих принципів кримінально-виконавчої політики України.

Загальноправові принципи є тими керівними началами, на основі яких вибудовується правова політика України загалом та кримінально-виконавча політика зокрема. Як правило, ці принципи закріплені на рівні Конституції України. До них можна віднести такі принципи.

1) *Принцип демократизму (ст. 1 Конституції України).*

Щодо принципу демократизму у кримінально-виконавчому праві Р.В. Корольов зазначав, що це обумовлено закономірностями суспільного розвитку основоположна ідея, що характеризує ступінь впливу державних і громадських інститутів, окремих громадян на кримінально-виконавчу політику та її реалізацію в законодавстві та практичній діяльності органів та установ, які виконують кримінальні покарання, що ґрунтується на засадах відкритості та гласності перед народом, правосуб'єктності засуджених, оптимальному поєднанні їх свободи та відповідальності [9, с. 126].

На думку О.Є. Скакуна, принцип демократизму виявляється у практичному виконанні волі громадян держави через свої представницькі органи влади. Демократизм знаходить свій вияв також у тому, що діяльність установ і органів, які виконують покарання, здійснюється під наглядом громадських організацій. Громадськість має можливість брати широку участь у безпосередній роботі, спрямованій на досягнення мети деяких кримінальних покарань (наприклад, виправні роботи) [10, с. 58].

А.М. Шейна стверджує, що сутність принципу демократизму полягає в тому, що кримінально-виконавча політика охоплює здійснення волі народу, діяльність органів та установ, яка спрямована на виконання покарання та контроль певних громадських організацій (служб) у справах неповнолітніх, спостережних комісій. Останні виконують безпосередню роль у перевихованні та виправленні засуджених [11, с. 28].

2) *Принцип поваги до прав і свобод людини (ст. 3, ст. 55 та ст. 63 Конституції України).*

Конституція України в ч. 2 ст. 3 утвердила, що права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави.

Не винятком поширення дії загальноправового принципу поваги до прав і свобод людини є кримінально-виконавча сфера.

А.Х. Степанюк зазначає, що в ексекутивній діяльності поважання прав людини безпосереднім чином пов'язано з можливістю засудженого відстоювати свої права, звертаючись з пропозиціями, заявами і скаргами до суду, до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, у відповідні міжнародні судові установи чи у відповідні органи міжнародних організацій, членом чи учасником яких є Україна, що передбачено ст. 55 Конституції України.

Права людини в діяльності органів та установ виконання покарань виявляються в активному обов'язку адміністрації їх дотримуватись стосовно кожного із засуджених. У зв'язку з цим в ексекутивній діяльності адміністрації органів та установ виконання покарань дозволено тільки те, що буде передбачено кримінально-виконавчим законодавством, а засуджені, відбуваючи покарання, зможуть все те, що не заборонено за законом [1, с. 301].

Останнє зумовлено дією норми ч. 3 ст. 63 Конституції України, а саме: «Засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду».

3) Принцип законності (ст. 6, ст. 62 та п. 14 ст. 92 Конституції України).

На конституційному рівні закріплено принцип поділу влади на три гілки: законодавчу, виконавчу (до якої належать органи і установи виконання покарань) та судову, а також у п. 14 ст. 92 Конституції України закріплено, що виключно законами України визначаються судоустрій, судочинство, статус суддів, засади судової експертизи, організація і діяльність прокуратури, органів дізнання і слідства, нотаріату, *органів і установ виконання покарань*, основи організації та діяльності адвокатури. У цьому і знаходить свій прояв принцип законності.

Крім того, слід підтримати позицію В.І. Селіверстова та І.В. Шмарова, які вважають, що принцип законності виражається у верховенстві закону, що регулює виконання покарання, пріоритеті цього закону перед іншими нормативно-правовими актами, а також в точному і строгому дотриманні кримінально-виконавчого законодавства не тільки установами і органами, виконуючими покарання, але і всіма органами, установами, організаціями, громадянами, причетними до виконання покарання, і самими засудженими [12, с. 16].

4) Принцип верховенства права (ст. 8 Конституції України).

Слід зазначити, що одночасно із закріпленням у ст. 8 Конституції України принципу верховенства права основні ідеї класичного варіанту концепції (принципу) верховенства права втілено і в інших статтях Конституції України. Так, наприклад, на думку С.М. Погребняка, ця концепція передбачає такі положення: 1) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19); 2) громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 24); 3) права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі. Зазначимо, що основні ідеї класичного варіанту концепції верховенства права втілено в Конституції України. Так, вона передбачає: 1) органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України (ст. 19); 2) громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом (ст. 24); 3) права і свободи людини і громадянина захищаються судом, а юрисдикція судів поширюється на всі правовідносини, що виникають у державі [13, с. 28].

5) Принцип рівності громадян перед законом (ст. 21 та ст. 24 Конституції України).

А.І. Зубков стверджує, що принцип рівності засуджених перед законом виражається в єдиному правовому становищі осіб, які відбувають конкретний вид покарання або перебувають в однакових умовах відбування покарання у виправній установі, незалежно від національної приналежності, соціального стану, віросповідання та інших соціально-політичних, демографічних ознак. Відмінності можуть бути передбачені залежно від статі, віку, стану здоров'я, наявності вагітності або малолітніх дітей, а головне – від поведінки засуджених [14, с. 16].

6) Принцип гуманізму (ст. 28 Конституції України).

Принцип гуманізму знайшов своє відображення у ст. 28 Конституції України, де зазначено, що кожен має право на повагу до його гідності. Ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

Т.В. Рудник встановлено, що зміст принципу гуманізму в кримінально-виконавчому праві тісно пов'язаний з по-

ложенням Конституції України та міжнародно-правових актів з прав людини та поводження з в'язнями і включає такі елементи: заборону катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання; повагу й охорону прав, свобод та законних інтересів засуджених; ставлення працівників установ виконання покарань до засуджених з повагою до їх гідності; належні умови тримання засуджених; соціальну і правову захищеність засуджених; особисту безпеку засуджених; відповідальність за катування, інше жорстоке поводження із засудженими [15, с. 9].

Таке тлумачення суті принципу гуманізму є занадто широким, оскільки охоплює повагу й охорону прав, свобод та законних інтересів засуджених, що є проявом іншого загальноправового принципу.

7) Принцип соціальної справедливості.

Цей принцип є властивим для політики загалом та кримінально-виконавчої політики зокрема. Аристотель визначав політику як мистецтво забезпечувати людям найвищу справедливість [16, с. 31]. Виходячи з твердження древнього мислителя, можна говорити, що забезпечення справедливості є не лише однією з основних засад політики, а й її кінцевою метою.

Зміст принципу справедливості полягає у тому, що, з одного боку, держава, піддаючи засудженого покаранню, тим самим відновлює справедливість у суспільстві, яка була порушена вчиненням злочином, а з іншого – обсяг встановлюваних під час виконання конкретного покарання обмежень прав та свобод засудженого повинен бути адекватним ступеню його вини і суспільній небезпеці скоєного злочину [7, с. 43].

8) Принцип участі громадськості у діяльності органів та установ виконання покарань.

Названий принцип є одним із загальноправових, оскільки його прояв можна спостерігати в усіх сферах суспільного життя, він є невід'ємним атрибутом громадянського суспільства.

Механізм реалізації цього принципу на практиці закріплений у ст. 25 Кримінально-виконавчого кодексу України, яка передбачає участь громадськості у виправленні і ресоціалізації засуджених, а також здійснення громадського контролю за дотриманням прав засуджених під час виконання кримінальних покарань.

Міжгалузеві принципи – це принципи кримінально-виконавчої політики, які характерні і для інших складових частин політики у сфері боротьби зі злочинністю. До них відносяться такі принципи.

1) Принцип відповідності кримінально-виконавчої політики іншим складовим політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Цей принцип належить до міжгалузевих, оскільки він одночасно служить принципом інших елементів політики у сфері боротьби зі злочинністю. Наприклад, кримінально-правовій політиці України властивим є принцип відповідності кримінально-правової політики іншим складовим політики у сфері боротьби зі злочинністю.

Цілком заслуговує на підтримку твердження П.Л. Фріса, що кримінально-правова політика є визначальним елементом, оскільки встановлює коло діянь, що відносяться до категорії злочинних (в її рамках здійснюються криміналізація й декриміналізація), визначає пеналізацію (депеналізацію). Всі інші елементи політики у сфері боротьби зі злочинністю, так би мовити, працюють у руслі, визначеному кримінально-правовою політикою. Звичайно, при такому положенні між всіма елементами повинна існувати єдність у підходах, оцінках, методології діяльності. Така єдність повинна будуватись на узгодженості принципів, на яких реалізується діяльність кожної складової [17, с. 53].

2) Принцип невідворотності покарання.

На думку П.С. Дагеля, принцип невідворотності діє у всіх складових частинах кримінальної політики, а невідворотність саме покарання є його вираженням [18, с. 37].

Тому справедливо стверджує А.Х. Степанюк, що принцип невідворотності покарання відображає зв'язок між злочином і покаранням, із його допомогою простежується наступність стадій кримінальної відповідальності. Невідворотність покарання – об'єктивно наявний, повторюваний, істотний зв'язок етапів кримінальної відповідальності, що характеризує її поступальний розвиток [1, с. 350].

Як бачимо, принцип невідворотності покарання діє на всіх етапах реалізації політики у сфері боротьби зі злочинністю, починаючи з кримінально-правової політики і завершуючи кримінально-виконавчою.

Принцип невідворотності покарання у кримінально-виконавчій політиці знаходить свій вияв у необхідності належного виконання покарання, яке призначено судом у вироку іменем України.

3) Принцип доцільності.

З точки зору В.В. Кондратішиної, принцип доцільності означає, що застосування заходів кримінально-правового та кримінально-виконавчого впливу на особу засудженого повинно узгоджуватися з метою, що стоїть перед кримінальною репресією. Рамки кримінальної, а на стадії виконання покарання рамки кримінально-виконавчої репресії, види і характер заходів, дій, а також їх вибір і застосування на практиці визначаються саме за допомогою доцільності [8, с. 114].

4) Принцип економії репресії.

П.Л. Фріс писав, що принцип економії репресії має основоположне значення для кримінально-правової політики. Свій вираз він знаходить на всіх стадіях її реалізації. На стадії законотворчості його здійснення означає віднесення до числа злочинних тільки тих діянь, із якими дійсно необхідно боротися кримінально-правовими засобами. Ступінь суспільної небезпеки цих діянь повинен бути таким високим, що застосування інших заходів правового впливу виявляється малоефективним і безрезультатним. В тих випадках і ситуаціях, коли позитивний соціальний ефект боротьби зі злочинами може досягатися шляхом застосування менш жорстких заходів впливу, використання кримінальної репресії є невідповідним [19, с. 66].

Як зазначає В.В. Кондратішина, принцип економії репресії є співзвучним із принципом доцільності та має основоположне значення для кримінально-виконавчої політики. Передусім це виражається у вигляді депеналізації [20, с. 61].

Особливо важливим проявом цього принципу кримінально-виконавчої політики є застосування в більшій кількості випадків видів покарань, не пов'язаних з ізоляцією від суспільства, що відображає тенденцію до лібералізації кримінально-виконавчої політики.

5) Принцип диференціації та індивідуалізації виконання покарання.

В.Я. Конопельський в результаті аналізу кримінальних та кримінально-виконавчих аспектів диференціації та індивідуалізації покарання дійшов висновку, що диференціація покарання розрахована на відносно не визначене коло осіб, які вчинили злочин, вона не персоналізується й не передбачає врахування всіх значущих особливостей кожного випадку вчинення злочину, а індивідуалізація, навпаки, завжди носить персоналізований, індивідуалізований характер, що передбачає облік саме значущих для кримінального права індивідуальних властивостей злочину й особи винного в його скоєнні. Інакше кажучи, індивідуалізація поширюється тільки на конкретну, індивідуально визначену особу й на конкретний випадок вчинення злочину. На відміну від диференціації, при

індивідуалізації покарання більшою мірою враховується особа винного в злочині і його поведінка [21, с. 158].

В.І. Селіверстов та І.В. Шмаров, вважаючи, що цей міжгалузевий принцип є похідним від принципу диференціації та індивідуалізації відповідальності кримінального права, говорять про те, що в кримінально-виконавчому праві він виражається в диференціації та індивідуалізації виконання і відбування покарання. При цьому диференціація виконання покарання, на їхню думку, означає, що до різних категорій засуджених залежно від тяжкості скоєних злочинів, попередньої злочинної діяльності, форми вини, поведінки в процесі відбування покарання застосовуються примусовий вплив і обмеження в правах в різних обсягах. Індивідуалізація виконання покарання передбачає врахування вже не групових, а індивідуальних особливостей особистості засудженого при відбуванні покарання і реалізується шляхом зміни правового статусу засудженого залежно від поведінки при застосуванні заходів заохочення і стягнення [12, с. 17].

За словами О.А. Сизої, диференціація та індивідуалізація виконання покарання є двома самостійними міжгалузевими принципами. При цьому під першим принципом вона вважає за необхідне розуміти «розподіл засуджених по групах, за розрядами, категоріями на основі ознак, які вказані в законі або вироблені в практиці виконання покарань, а також засобів і методів, заснованих на основі кримінології, пенітенціарної педагогіки та психології», а другий принцип базується на обліку не групових, а індивідуальних особливостей особистості засудженого і зводиться до «зміни обсягу змісту карально-виховного впливу в залежності від поведінки засудженого і ступеня його виправлення» [22, с. 145–160].

Галузеві принципи – це група принципів кримінально-виконавчої політики, на основі яких безпосередньо здійснюється процес виконання/відбування покарань.

До переліку галузевих принципів належать такі принципи.

1) Принцип раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки.

Згідно з С.М. Зубаревим, галузевий принцип раціонального застосування примусових заходів, засобів виправлення засуджених та стимулювання їх правослухняної поведінки є розвитком положень принципу диференціації та індивідуалізації виконання покарання, який орієнтує персонал органів і установ виконання покарань на здійснення комплексного збалансованого впливу на кожного засудженого в процесі виконання конкретного виду покарання [23, с. 17–18].

І.С. Михалко в результаті глибокого дослідження принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки на рівні кандидатської дисертації пропонує своє авторське визначення змісту цього принципу. Так, за її твердженням, принцип раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки – це врегульована нормами кримінально-виконавчого законодавства фундаментальна ідея, яка, пронизуючи двоєдиний процес виконання / відбування покарання, оптимально об'єднує два різновиди правових заходів впливу на засуджених: каральні та стимулюючі, які становлять особливість змісту цього принципу і охоплюються сферою його дії, реалізується спеціально уповноваженими органами й установами в передбачені законом строки та відповідно до цілей кримінального покарання і засобів їх досягнення [24, с. 259].

2) Принцип поєднання покарання з виправним впливом.

В.І. Селіверстов та І.В. Шмаров вважають, що поєднання покарання з виправним впливом як галузевий

принцип передбачає необхідність супроводу всіх строкових видів покарання (не тільки у вигляді позбавлення волі) застосуванням до засуджених різних заходів виховання. Таке поєднання виконання покарання з заходами виправного впливу утворює, на їхню думку, карально-виховний процес [12, с. 18].

Основні засоби виправного впливу (виправлення та ре соціалізації), які застосовуються разом із покаранням до засудженого, названі у ч. 3 ст. 6 Кримінально-виконавчого кодексу України, до яких належать встановлений порядок виконання та відбування покарання (режим), суспільно корисна праця, соціально-виховна робота, загальноосвітнє і професійно-технічне навчання, громадський вплив.

Відповідну систему принципів кримінально-виконавчої політики, як нам здається, варто доповнити ще однією групою принципів – принципами окремих інститутів (напрямів) кримінально-виконавчої політики.

М.Ю. Кутепов визначає принципи окремих інститутів кримінально-виконавчої політики як такі, що діють у межах однорідних суспільних відносин, що належать до конкретного (окремого) інституту галузі [25, с. 146].

Ми пропонуємо принципи інститутів кримінально-виконавчої політики диференціювати за напрямками кримінально-виконавчої політики на такі.

1) Принципи політики у сфері виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією.

Серед принципів політики у сфері виконання покарань, пов'язаних з позбавленням волі, можемо назвати принцип роздільного тримання засуджених до позбавлення волі у виправних і виховних колоніях (ст. 92 Кримінально-виконавчого кодексу України), принцип відбування засудженими всього строку покарання в одній виправній чи виховній колонії (ст. 93 Кримінально-виконавчого кодексу України), принцип відбування засудженими покарання у виправній чи виховній колонії у межах адміністративно-територіальної одиниці відповідно до його місця проживання до засудження або місця постійного проживання родичів засудженого (ч. 1 ст. 93 Кримінально-виконавчого кодексу України).

2) Принципи політики у сфері виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією.

Яскравим прикладом різновиду принципів політики у сфері виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією, є принцип залучення до суспільно-корисної праці, на основі якого здійснюється виконання покарання у вигляді громадських робіт (ч. 2 ст. 36 Кримінально-виконавчого кодексу України) та виконання покарання у вигляді виправних робіт (ч. 2 ст. 41 Кримінально-виконавчого кодексу України).

Серед принципів виконання майнових покарань М.П. Черненко називає принцип реальності виконання, що означає результативність такої діяльності незалежно від способу виконання; принцип раціональності виконання, що характеризує діяльність органів, що виконують майнові покарання, з погляду її корисності, тобто визначає, наскільки передбачені корисні наслідки цієї діяльності не «пригнічуються» побічними шкідливими наслідками, принцип недоторканності особи засудженого у процесі виконання майнових покарань, що означає заборону в будь-якій формі посягати на особисту свободу і гідність засудженого до майнових покарань [26, с. 8].

Висновки. Отже, систему принципів кримінально-виконавчої політики України утворюють загальноправові принципи, до яких належать демократизм, повага до прав і свобод людини, законність, верховенство права, рівність громадян перед законом, гуманізм, соціальна справедливість, участь громадськості у діяльності органів та установ виконання покарань; міжгалузеві принципи, а саме диференціація та індивідуалізація виконання покарань

ня, відповідність кримінально-виконавчої політики іншим складовим політиці у сфері боротьби зі злочинністю, невідворотність покарання, доцільність, економія репресії, а також галузеві принципи: раціональне застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки, поєднання покарання з виправним впливом тощо. Важливу роль у формуванні та реалізації кримінально-виконавчої політики України відіграють принципи окремих інститутів (напрямів) кримінально-виконавчої політики, які поділяються на принципи політики у сфері виконання покарань, пов'язаних з ізоляцією та на принципи політики у сфері виконання покарань, не пов'язаних з ізоляцією.

Список використаної літератури:

1. Степанюк А.Х. Актуальні проблеми виконання покарань (сутність та принципи кримінально-виконавчої діяльності: теоретико-правове дослідження) : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / А.Х. Степанюк. – Х., 2002. – 403 с.
2. Уткин В.А. Курс лекцій по уголовно-исполнительному праву. Общая часть / В.А. Уткин. – Томск : Изд-во УМЦ ТГУ, 1995. – 94 с.
3. Российский курс уголовно-исполнительного права : в 2 т. – М. : МГЮА имени О.Е. Кутафина ; Элит, 2012. – Т. 1 : Общая часть : [учебник] / [Е.А. Антонян, Ю.М. Антонян, С.А. Борсученко и др.]; под ред. В.Е. Эминова, В.Н. Орлова. – 2012. – 696 с.
4. Чубраков С.В. Проблема принципов в уголовно-исполнительном праве: история и современность / С.В. Чубраков ; под ред. В.А. Уткина. – Томск : Издательский Дом ТГУ, 2015. – 128 с.
5. Михалко І.С. Забезпечення принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки засуджених : [монографія] / І.С. Михалко. – Х. : Право, 2013. – 200 с.
6. Михалко І.С. Поняття принципів політики у сфері виконання кримінальних покарань / І.С. Михалко // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція. – 2014. – № 9–2. – Том 2. – С. 71–72.
7. Кримінально-виконавче право України. Загальна та Особлива частини : [підручник] / [О.М. Литвинов, А.Х. Степанюк, І.С. Яковець, К.А. Автухов, А.П. Гель, С.В. Лосич, Є.С. Назимко]; за заг. ред. О.М. Литвинова, А.Х. Степанюка. – К. : ВД «Дакор», 2015. – 632 с.
8. Кондратішина В.В. Поняття, задачі та принципи кримінально-виконавчої політики України / В.В. Кондратішина // Політика у сфері боротьби зі злочинністю України: теоретичні та прикладні проблеми : [монографія] / за заг. ред. П.Л. Фріса, В.Б. Харченка. – Івано-Франківськ ; Х., 2016. – С. 96–118.
9. Королев Р.В. К вопросу о понятии принципа демократизма в уголовно-исполнительном праве / Р.В. Королев // Бизнес в законе. – 2007. – № 4. – С. 125–126.
10. Скакун О.Є. Про принципи кримінально-виконавчого права України / О.Є. Скакун // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2008. – № 41. – С. 55–62.
11. Шейна А.М. Філософсько-правові засади принципу демократизму у праві : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.12 «Філософія права» / А.М. Шейна. – Львів, 2016. – 217 с.
12. Уголовно-исполнительное право : [учеб. для юрид. вузов] / под ред. В.И. Селиверстова. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Юриспруденция, 2002. – 368 с.
13. Погребняк С.М. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми / С.М. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. – 2006. – № 1 (44). – С. 26–36.
14. Уголовно-исполнительное право России: теория, законодательство, международные стандарты, отечественная

практика конца XIX – начала XXI века : [учебник для вузов] / под ред. А.И. Зубкова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Норма, 2006. – 720 с.

15. Рудник Т.В. Реалізація принципу гуманізму при виконанні та відбуванні покарання у виді позбавлення волі : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Т.В. Рудник – К, 2010. – 22 с.

16. Історія вчень про державу і право : [підручник] / за ред. Г.Г. Демиденка, О.В. Петришина. – Х. : Право, 2009. – 256 с.

17. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П.Л. Фріс. – К. : Атіка, 2005. – 332 с.

18. Дагель П.С. Проблемы советской уголовной политики / П.С. Дагель. – Владивосток : Изд-во Дальневост. ун-та, 1982. – 124 с.

19. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика України : дис. ... докт. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / П.Л. Фріс. – К., 2005. – 440 с.

20. Кондратішина В.В. Кримінально-виконавча політика України: формування та реалізація : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / В.В. Кондратішина. – Львів, 2009. – 275 с.

21. Конопельський В.Я. Диференціація та індивідуалізація виконання покарання: кримінальні та кримінально-виконавчі аспекти / В.Я. Конопельський // Південноукраїнський правничий часопис. – 2013. – № 1. – С. 155–158.

22. Сизая Е.А. Принципы уголовно-исполнительного права: вопросы теории и практики / Е.А. Сизая. – Чебоксары : ЧКИ РУК, 2008. – 384 с.

23. Зубарев С.М. Уголовно-исполнительное право: конспект лекций / С.М. Зубарев. – 3-е изд., испр. и доп. – М. : Юрайт-Издат, 2006. – 232 с.

24. Михалко І.С. Аналіз визначення та змісту принципу раціонального застосування примусових заходів і стимулювання правослухняної поведінки засуджених за українським та російським законодавством / І.С. Михалко // Питання боротьби зі злочинністю : зб. наук. пр. / за ред. В.І. Борисова та ін. – Вип. 18. – Х. : Право, 2009. – С. 249–259.

25. Кутепов М.Ю. Щодо принципів кримінально-виконавчої політики України / М.Ю. Кутепов // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. – 2014. – Вип. 6-1, Т. 3. – С. 144–147.

26. Черненко М.П. Проблеми теорії і практики виконання майнових покарань : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / М.П. Черненко – Х., 2003. – 21 с.